

MİMARLIK KONULARI

Editör: Doç.Dr. Betül TÜLEK

yaz
yayınları

Mimarlık Konuları

Editör

Doç. Dr. Betül TÜLEK

yaz
yayınları

2025

Mimarlık Konuları

Editör: Doç. Dr. Betül TÜLEK

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5547-69-9

Mart 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Diyarbakır Kentsel Mekânında Ziya Gökalp İzleri.....	1
<i>Yaşar SUBAŞI DİREK</i>	
Bir Sınır Şehrinde Yapısal Gelişim: Nusaybin	
Zeynelabidin Mahallesi.....	29
<i>Rojat AKSOY IŞIK, Nurşin KAVAK</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

DİYARBAKIR KENTSEL MEKÂNINDA ZİYA GÖKALP İZLERİ

Yaşar SUBAŞI DİREK¹

1. GİRİŞ

Mekân ve İnsan birbirinden ayıramaz iki etken olduğundan, insana yönelik yapılan çalışmalarda mekânın göz ardı edilmesi düşünülemez. Mekânın toplumsal bir yönü olduğu gibi, toplumun da mekânsal bir yönü bulunmaktadır. Kentsel mekan, kente ait olayların yaşandığı, yapılı ve doğal çevreden oluşan mimarlık ürünüdür. İnsanlar, yapıların içinde veya dışında, birbirleriyle ve bu mekânlarla, yaşam biçimlerini ve davranışlarını etkileyen etkileşimler kurarlar. Dolayısıyla kentsel mekânlar, kentlerin kültürel dokusuna ve değişen sosyo-ekonomik koşullara yanıt veren organizmalar olarak görülebilir. İnsan mekânı, mekân da insanı şekillendirir, yönlendirir, geliştirir. Bu kapsamda mekân ve insan etkileşiminde, arda kalan izler kentler için önem arz etmekte ve kent kimliğine katkı sağlamaktadır. Kentlerin yetiştirdiği ve topluma katkı sağlayan tanınmış kişilere atfedilen yapılar da, kentin kimliğinde yer edinmişlerdir. Diyarbakır'da doğan ve ömrünün büyük bölümünü orada geçiren Ziya Gökalp, mimari mekânlarına verilen ismiyle, kentte izlerini bırakmış ve bu izlerle hala yaşamaktadır. Bu çalışmada amaç bu adını ve izlerini taşıyan mimari yapıları tanıtmak ve geleceğe aktarmaktır.

Diyarbakır kenti, bağrında doğup büyüyen Türkiye'nin ilk sosyoloğu, şairi, yazarı, düşünürü, Türkolog'u ve önemli bir

¹ Dr. Öğr. Üyesi, YYÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, yasarsu@yyu.edu.tr, ORCID:0000-0001-7846-0478.

değeri olan Ziya Gökalp'in unutulmaması, anılması ve adının yaşatılması için gerek kentsel ölçekte mahalle ve sokaklara, gerekse mimari yapılara adını vererek ahde vefasını göstermiştir. Tarihi Sur içinde bir mahalleden, sokağa, doğup büyüdüğü evden, bir çeşmeye, her seviyeden eğitim yapılarına (ana okulu, ilkokul, orta okul, lise ve üniversite) Ziya Gökalp'in adı verilerek kentte adı yaşatılmaktadır.

Çalışma kapsamında, nasıl bir yaşamı olduğu ve çevrenin insana etkisinin kent bazında yansımaları anlayabilmek açısından, Ziya Gökalp'in hayatı ve kişiliğinin gelişmesinde etkisi olan, doğup büyüdüğü kent Diyarbakır kısaca irdelenmiştir. Ardından kentsel mekânda adı verilen yapılar incelenmiştir. Çalışmada yerinde gözlem yapıldıktan ve literatür bilgileri elde edildikten sonra, bu veriler kendi içinde sınıflandırılıp bütün olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Günümüzde Ziya Gökalp'in hayatı, düşünceleri, topluma katkıları, edebi kişiliği vb. üzerine birçok yayın mevcuttur, ama doğup büyüdüğü kentte adı verilen mekanların bir bütün olarak alındığı bir çalışmaya tam olarak ulaşamadığından, bu çalışma ile bu eksikliğin tamamlanması ve bilim camiasına katkı sunması istenmektedir.

2. ZİYA GÖKALP VE DİYARBAKIR

Sosyolog yazar Ziya Gökalp'i, hem kent, hem de ülke için önemini anlayabilmek adına, önce kısaca hayatını bilmek, ardından, nasıl bir mekânsal alandan etkilendiği ve kenti nasıl etkilediğini görebilmek için de Diyarbakır Sur'ini tanıtmak gerekir. Yazarın doğduğu kenti tanıtmak, insan-mekan etkileşimini anlatabilmek açısından önemlidir.

2.1. Ziya Gökalp

Sosyolog, fikir adamı, şair ve yazar olan Ziya Gökalp'in doğumdan ölümüne geçen hayatının özeti, kronolojik olarak aşağıda özetlenmiştir (Url-1, Közen,2023).

Ziya Gökalp (Mehmet Ziya), Diyarbakır'da, 23 Mart 1876'da bugün kendi adıyla anılan ve müze olarak işlev gören evde doğdu. Diyarbakir Askeri Rüştiyesine(Askeri Ortaokul) 1886 yılında başladı. Lise eğitimi için 1890'da İstanbul'a gitti, ama lise ikinci sınıfa Diyarbakır'da 1891'de devam etti. Genç yaşta Arapça, Farsça, Fransızca öğrenip, batı felsefesiyle tanıştı ve yoğun bir okuma dönemi geçirdi. Diyarbakir Askeri İdadisini (Lise) 1894'de bitirdi. İstanbul'da Mülkiye Baytar Mektebine (Veterinerlik) 1896'da kaydoldu. Gizli toplantılara katılmak ve izinsiz cemiyet kurmak suçlarından 1898'de tutuklandı ve Veterinerlik eğitimini tamamlayamadı. İttihat ve Terakki cemiyetine üye olduğundan 1900 yılında 9 ay tutuklu kaldı ve ardından 1902 Diyarbakır'a sürgüne gönderildi. Jön Türk hareketiyle bağlantı kuran Ziya Gökalp, 2. Meşrutiyet ilanıya Diyarbakır'da 1908 yılında ittilat ve Terakki cemiyeti şubesini kurdu. Selanik ittilat ve Terakki Mektebi Sultanisi'nde 1911 yılında, Türkiye'nin ilk sosyoloji derslerini verdi. Meclis-i Mebusan Seçimlerinde 1912'de Diyarbakır Ergani Milletvekili seçildi. Genç Kalemler dergisini yayınlayanlar arasında yer aldı. İslâm Mecmuası, Halka Doğru, ve Yeni Mecmua 'da yazılar yayımladı. Darülfünunda 1913-1919 yılları arasında Sosyoloji Müderrisliğine (Üniversite Sosyoloji dersleri) getirildi. İşgal güçleri tarafından tutuklanarak 1919'da Malta'ya sürgüne gönderildi. Yaklaşık 2 yıl sonra Türkiye'ye, Diyarbakır'a 1921 yılında döndü ve Küçük Mecmua dergisini çıkardı. Kurtuluş Savaşı'nı desteleleyen çalışmalar yaptı. Ankara'ya gidince, önce Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı oldu, sonra da Diyarbakır Mebusu (milletvekili) olarak 1923 yılında meclise girdi. Yazı ve kitaplarıyla yeni Türk devletinin oluşmasına, aynı zamanda

kültür politikaları geliştirilmesine katkıda bulunan Ziya Gökalp, milletvekili olduktan çok kısa bir süre sonra rahatsızlanarak, İstanbul'da 25 Ekim 1924 yılında 48 yaşında hayatını kaybetti (Url-1, Közen,2023).

Ziya Gökalp yaşarken bazı şiirleri ve yazıları kitaplaşmış, ölümünden sonraki yıllarda ise “toplularerler” şeklinde birçok kitabı yayımlanmış, bunlardan bazıları ise farklı zamanlarda tekrar basılmıştır (Url-1).

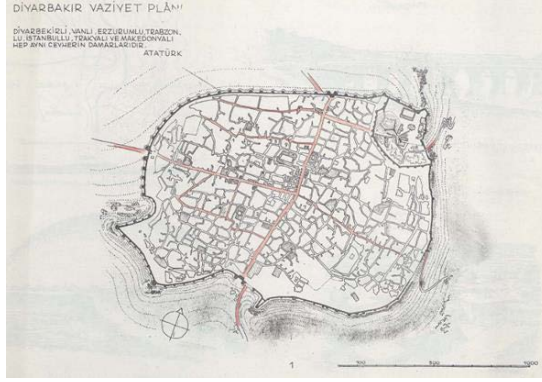
2.2. Diyarbakır Sur İçi

Diyarbakır, geçmişİ çok eskilere dayanan, ilk kentleşmenin görüldüğü Çayönü yerleşİmlerİnİ de bünyesinde bulunduran, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan, kadim bir kenttir. Tarihte çeşİtli adlar alan ve farklı dönemler içerisinde her zaman önemİnİ koruyan Diyarbakır kenti, Anadolu ile Irak, İran ve Suriye arasında bir köprü görevİ görmüşür. Osmanlı devletİ döneminde de merkezi konumda olan Diyarbakır, dini, sosyal, kültürel, etnik kimlik ve ekonomik açılardan farklı özellikler göstermiştir. Anadolu hakkında birçok bilgi veren Evliya Çelebi de Diyarbakır'ın farklı özelliklerini Seyahatname 'sinde ele almış ve Şekil 1'de görüldüğü gibi Diyarbakır Sur içini çizmiştir. (Okumuş, 2012).

Şekil 1. Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde Diyarbakır Suriçi
(Okumuş, 2012).

Diyarbakır'ın eski, tarihi ve ilk yerleşim yeri olan, 5747 sayılı kanunla 2008 yılında ilçe statüsü alan Sur İçi, dört merkez ilçeden biridir. Bu ilçe, adını tarihi kenti kuşatan Diyarbakır surlarından almaktadır (Şekil 2). Diyarbakır Sur ilçesi, denizden 660 metre yükseklikte ve Dicle Nehri'nin kenarında, Karacadağ'dan akan 60 m yükseklikteki lavların oluşturduğu bazalt tabakası üzerine kurulmuştur (Subaşı, 1992).

Şekil 2. Diyarbakır Surları ve Sur İçi (Erginbaş,1954)

Toplam yüz ölçümü 1.132 km² olan ilçenin kuzeyinde Eğil, Dicle, Hani, Kocaköy, doğusunda; Hazro, Silvan, Bismil, güneyinde; Çınar, Bağlar, batısında; Yenişehir ilçeleriyle komşudur. Sur ilçesinin kırsalla beraber 54 mahallesi varken, tarihi surların içinde yer alan eski Diyarbakır'da 16 adet mahalle bulunur. Ziya Gökalp Mahallesi de bunlardan biridir.

Tarihi kentte, egemen olmuş büyük uygarlıkların bıraktıkları izlere ve çok sayıda tarihi eserlere, ilçenin her yerinde rastlamak mümkündür. Bu eserlerin başında, yaklaşık 5 km uzunluğu ile Dünya Kültür mirası olan Diyarbakır Surları gelmektedir. Surlar, UNESCO (2015) tarafından "İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari, teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek" olması nedeniyle dünya kültür mirası olarak 2015 yılında tescillenmiştir (Şekil 3).

Diğer eserlerden önemlilerini Geleneksel Diyarbakır Evleri oluşturmaktadır ki, bunların başında da bugün Kültür ve Turizm Bakanlığınca müzeye dönüştürülen Cahit Sıtkı Tarancı Evi, Ziya Gökalp Evi ve Ahmet Arif Evi gelmektedir. Ayrıca kentte; ibadet yapıları (cami, kilise), hamamlar, hanlar, köprüler, köşkler, türbeler, müzeler, okullar vb. gibi birçok mimari eser halen ayaktaadır.

Şekil 3. Unesco Dünya Kültür Mirası Olarak Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri (Unesco, 2015;Url-2)

3. DİYARBAKIR'DA ZİYA GÖKALP ADININ OLDUĞU KENTSEL MEKÂNLAR

Diyarbakır köklü geçmişinden kalan izleri tarihi yapılarda ve mekânlarda yansıtmaktadır. Bu yapılar içinde Ziya Gökalp'in adının verildiği birçok yapı yer almaktadır. En önemli yapılardan birini Ziya Gökalp Evi oluşturmaktadır. Doğduğu ve kısa hayatının büyük bölümünü geçirdiği evi, gerek Diyarbakır geleneksel evlerine güzel bir örnek oluşturması, gerekse Ziya Gökalp adının devamı açısından müzeye dönüştürülmüştür. Ziya Gökalp Evi, Diyarbakır geleneksel evleri açısından da önemli bir yere sahip olduğundan, bu bağlamda incelenmiştir.

3.1. Geleneksel Diyarbakır Evlerinden Biri Olan Ziya Gökalp Evi/ Müzesi

Evler, insanların yaşamlarının merkezinde yer alan önemli mekânlardır. Ziya Gökalp'in Evi, sadece barınma ihtiyacını karşılayan fiziksel bir mekân değil aynı zamanda onun fikirlerinin, ideallerinin ve yaşamının bir yansımasıdır; bu nedenle, bu evin kapıları aralandığında, Türk modernleşmesinin ve entelektüel mirasının derinliklerine doğru bir yolculuk başlar.

Ziya Gökalp'in Evi, onun hayatında bir başlangıç noktasıdır. George Simmel, “Metropol ve Zihinsel Yaşam” adlı eserinde mekânın zihinsel yaşamın şekillenmesinde etkili olduğunu savunur (Akçadağ, 2021). Ziya Gökalp'in, çocukluk ve gençlik yıllarında veya kariyerinin henüz başlarında, zihinsel yaşamının şekillenmesinde yaşadığı kentin ve mekânların etkili olduğu söylenebilir. Gökalp'in evi, onun kariyerinin zirvesine ulaştığı dönemde; hayatındaki zorluklar veya siyasi baskılar veya ailevi sorunlarda da korunağı olmuştur. Gökalp'in ölümünden sonra kültürel bir mirasa dönüşen ev, müze olarak onun düşüncelerini ve mirasını yaşatan bir mekân haline gelmiştir, böylece onun fikirleri ve yaşamı gelecek nesillere aktarılabilir.

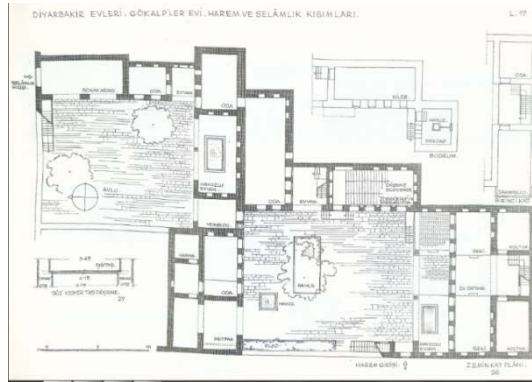
Diyarbakır'ın yetiştirdiği fikir adamı siyaset adamı, şair ve yazar Ziya Gökalp'in evi, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alınarak 23 Mart 1956 tarihinde, 1079 kitap ve 15 etnografik eser ile Ziya Gökalp Müzesi olarak teşhire açılmıştır. Burada Ziya Gökalp'e ait özel eşyaların yanı sıra etnografik malzemeler de sergilenmiştir (Url-3). Ünlü sosyolog, şair ve yazar Ziya Gökalp'in 1876'da doğduğu ve çocukluk yıllarını geçirdiği ev, Melik Ahmet Caddesi, Gökalp Sokak'ta yer almaktadır. Diyarbakır sivil mimari örneklerinin en güzel eserlerden olan bu ev, 19. yüzyılda inşa edilmiş ve diğer geleneksel evlerden farklı özellikler göstermektedir. Merkezi bir

avlu etrafında sıralanmış 3 kollu “U” plan şemalı yapı, zemin ve tek katlı olarak inşa edilmiştir. Geleneksel Diyarbakır evlerinde avlunun ortasına gelen su ögesi olan havuz, bu evde, eyvan içine yerleştirilerek farklı bir mimari düzen oluşturulmuştur (Tuncer,1999). Günümüzde müze olan Ziya Gökalp Evi, aslında harem ve selamlık bölümlerinden oluşmaktadır. Evin selamlık bölümü Belediye tarafından kamulaştırılmış, harem bölümü de önce il özel idaresince kamulaştırılmış, ardından Kültür Bakanlığı tarafından Ziya Gökalp Müzesi olarak düzenlenerek ziyarete açılmıştır. Ancak 2015 yılında kentte yaşanan talihsiz olaylardan dolayı, birçok tarihi yapı gibi Ziya Gökalp Müzesi de bu olaylardan etkilenmiş ve çıkan yangında Ziya Gökalp’e ait olan belgelerin ve eşyaların çoğu yanmıştır (Url-4). Yapılan tadilat ve onarımlar sonrası 2018 yılında ev tekrar müze olarak kullanıma açılmıştır. Müzede o döneme uygun tespit edilen etnografik eserler ile Ziya Gökalp’in yangından kurtarılan bazı şahsi eşyalarının yanı sıra bal mumu heykeli de bulunmaktadır. Ziya Gökalp Müzesi, mimari oluşum, malzeme ve fonksiyon olarak geleneksel Diyarbakır evlerinin özelliklerini taşımaktadır.

3.1.1. Ziya Gökalp Evinin Yapısal Analizi

Diyarbakır Sur içinin kuzeybatısında Ziya Gökalp Mahallesi, Gökalpler Sokak 7.Ada 407, Parsel 12’de bulunan, günümüzde müze olarak kullanılan ev, Gökalp sokağının doğu kısmında ve Çağan sokak başlangıcında yer alır. Yaklaşık 450 m2 bir parsel alanını kapsayan ev, daha önce harem ve selamlık şeklinde yapılmış olan yapının harem bölümüdür. Yapım tarihi 1806 olduğu sanılan evin, Ziya Gökalp’in ailesine 1824 yılında geçtiği ve o tarihten itibaren ikamet etmeye başladıkları düşünüldüğünde, yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Yapıda avlunun doğu kısmındaki bir kapı üzerinde 1211 (1806) tarihinin yazılması, bu evin Ziya Gökalp’in ailesine devredilmeden yaklaşık 18 yıl kadar önce yapıldığı kanısını doğrulamaktadır (Tuncer, 1999).

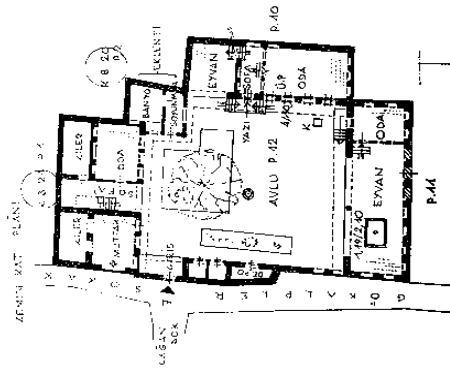
Yapının belgelenmesi konusunda ilk çalışma Doğan Erginbaş (1954) tarafından yapılmıştır. Erginbaş'ın çizdiği planda yapının harem ve selamlık bölümleri birliktedir. Ancak planın müze olan harem kısmı incelendiğinde, günümüzde bazı değişiklikler görülmektedir. Örneğin evin harem giriş kapısının olduğu batı cephesinde sadece kapı ve kapının sağında yukarı çıkan bir merdiven görülmekteyken, günümüzde bu merdiven bulunmamaktadır (Şekil 4). Ziya Gökalp'ın doğduğu ve ailesine ait olan bu ev, bir avlunun üç tarafını (kuzey, doğu ve güney yönü) çevreleyen, pencerelerin bu avluya açıldığı, tümü bazalt taştan yapılan bir yapıdır. Bu yapıya, sokaktan yüksek bir duvar şeklinde görülen batı cephesindeki kapıdan, üstü tonoz örtülü kısa bir aralıktan girilmektedir.

Şekil 4. İlk Olarak Doğan Erginbaş tarafından çizilen yapı planı (Erginbaş, 1954)

Avlu yaklaşık 260 m² lik bir alanı kapsamaktadır. Avlunun kuzey, doğu ve güney bölümlerinde yerleşen mekânlarla, üç kanatlı ev şeklinde tanımlanmaktadır (Şekil 5). Yapının kuzey bölümü zemin ve üst kat olmak üzere iki katlıdır ve bodrum bulunmamaktadır. Diğer yandan doğu ve güney yönleri zemin kat ve bodrumdan oluşmaktadır. Yapının batı yönündeyse giriş kapısının ve sadece küçük iki tuvalet ile bir deponun olduğu görülmektedir. Müzeye dönüştürülerek

kullanıma açılan Ziya Gökalp Evinde, mekânların sergi amaçlı kullanımına göre şematik planlaması Şekil 6’da görülmektedir.

Şekil 5. Günümüzdeki Ziya Gökalp Evinin (Harem Bölümünün) Planı (Tuncer, 1999)

Şekil 6. Müze Olarak Kullanılan Evin Şematik Planı (Yazar tarafından Ziya Gökalp Müzesinden çekilmiş fotoğraf, 2024)

Yapının avlusunun kuzey kısmında, içinde üst kata çıkmak için merdiven olan derin bir sofa yer alır. Bu sofanın her iki yanında karşılıklı olarak aynı boyutlarda, tamamen bazalt kesme taştan yapılmış, avluya üçer adet penceresi açılan sol tarafta mutfak, sağ tarafta oda ve bu mekânların arkasında da kilerleri bulunmaktadır. Günümüzde bu mekânlar müze idaresi, Ziya Gökalp’in çocukluk yılları ve belgesel sunum odası

şeklinde düzenlenmiştir. Sofadan yukarı çıkılan merdiven sonrasında, üst katın da alt kattaki planın aynısının tekrarı olduğu görülmekte olup, buralarda Ziya Gökalp'in 18 yaşından sonraki hayatı, çalışma odası, edebi kişiliğini ve geleneksel Diyarbakır evlerinin sunumu sergilenmektedir. Zemin katta banyo olarak kullanılmış olan ve günümüzde müze güvenliğine ayrılan, avlunun kuzey doğu köşesindeki mekâna, üst katta Ziya Gökalp'in çalışma odasından geçiş yapılarak okuma odasına çıkılmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Ziya Gökalp'in Çalışma ve Okuma odalarının sergilendiği bölümü (Yazar tarafından Ziya Gökalp Müzesinden çekilmiş fotoğraf ,2024)

Avlunun kuzeyindeki bu iki katlı mekânların altında bodrum bulunmamaktadır. Bu kısım, yine ilk belgeleme yapan Erginbaş'ın çalışmasında tek katlı ve içinde mutfak, kiler, hamam ve büyük bir oda şeklinde çizilmiş olarak görülmekte, dolayısıyla üst katın sonradan eklendiği düşünülmektedir (Tuncer,1999). Yapının avlusunun doğu kısmındaki kanatta bodrumsuz bir eyvan, bu eyvanın yanında avludan 6 basamak ile çıkılan sofadan geçilen, Ziya Gökalp'in doğduğu büyük oda yer almaktadır. Büyük oda avluya açılan 4 büyük pencere ve onların üzerindeki tepe pencereleri ile hem iklim açısından, hem de aydınlatma açısından son derece konforlu bir ortam

hazırlamakta olup, günümüzde bu büyük oda Ziya Gökalp'in Malta mektuplarının sergilendiği müze bölümüdür (Şekil 8).

Şekil 8. Ziya Gökalp'in doğduğu Büyük Oda (Yazar tarafından Ziya Gökalp Müzesinden çekilmiş fotoğraf, 2024).

Yine eyvan kısmı Ziya Gökalp'in edebi kişiliğini anlatan belgeleri kapsarken, üst katı da hatıralarının sergilendiği mekânı içermektedir. Bu büyük odanın altında ve güney kanadın altıyla birleşen bodrum yer almakta olup, bu bodrumlara avlunun güneyindeki merdivenle inilmektedir. Yapının güney kısmında iki kemerli ve ortasında 1.2x2.1m boyutlarında bazalt taştan yapılmış bir havuz yer almaktadır. Eyvanın güney duvarında 4 adet almalı örgülü kemerli dolap görevi gören niş bulunurken, 3 adet de örülerek kapatılmış, eskiden arkasında olan mekânlara geçiş sağlanan kapı olduğu düşünülen boşluklar yer almaktadır (Şekil 9). Eyvanın batı duvarında da dolap olarak kullanılan 2 adet niş bulunmaktadır. Eyvanın doğu kısmında bir oda var olup, bu oda günümüzde Ziya Gökalp'in kardeşine ait bazı sergilemeleri içermektedir. Bu odanın altında da bodrum yer almaktadır (Tuncer, 1999). Temiz ve bakımlı evin, köklü bir aileye ait olduğu, plan düzeninden de anlaşılmaktadır. Yer yer almalı duvar örgüsü (güney eyvanında), kuzey kanatta almalı kemer süslemeleri ve bunları izleyen sıralı bezemeler, avluda bulunan 10 dilimli ufak su havuzu (çapı 53 cm) avlunun ferahlığı, açık kapalı alanların Diyarbakır iklimine en uygun

doğru boyut ve yönde oluşu, geleneksel mimarlık mirasının ne denli güçlü olduğunu kanıtlamaktadır. Evde küçük estetik detaylar bir araya gelerek dengeli sanatsal bir düzenleme oluşturulmuştur (Tuncer, 1999).

**Şekil 9. Ortasında Havuz Bulunan Ziya Gökalp Evi Eyvanı
(Yazar tarafından Ziya Gökalp Müzesinden çekilmiş fotoğraf,
2024).**

3.2. Ziya Gökalp Çeşmesi

İnsanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için en temel ihtiyaç olan su, bütün dinlerde kutsal sayılan bir maddedir. İslamiyet’te de çeşmeler, sebiller, hayır yapmak amacıyla çokça yapılmıştır. Aynı zamanda bu su yapıları, temizlik ve içme amacı dışında, kent estetiğine katkıda bulunan odak noktaları da olmuşlardır. Eskiden bütün evlere su getirme imkânı olmadığından halk, evlerine lazım olan suyu mahalle çeşmelerinden alırdı. Bu çeşmelerden biri de Ziya Gökalp adına yapılmış bir yapıdır. Çeşme Ziya Gökalp Mahallesi’nde, Ziya Gökalp Sokak’ta bir evin sokağa bakan yüzünde yer almaktadır. Üzerinde kitabesi olmadığından kim tarafından ve ne zaman yapıldığı belli olmasa da, genel mimari formu 19. Yüzyıl sonlarında inşa edildiğini göstermektedir. Tamamen siyah bazalt kesme taştan düzgün bir şekilde yapılmış çeşme, fazla

yıpranmadan, ama işlevini yitirerek günümüze ulaşmıştır. Çeşme, 9 sıra taştan örülmüş bir niş şeklindedir (Şekil 10).

Şekil 10. Ziya Gökalp Çeşmesi Görünümleri (Karaca, 2010).

Çeşme nişinin eni 2.12 m, yüksekliği 2.25 m., derinliği ise 0.42 m. dir. Nişin etrafı 0.14 m. kalınlığındaki tek Bursa kemeri ile çevrelenmiş olup, bu kemer yanlarda bulunan sekiz sıra şeklinde örülmüş ayaklara oturmaktadır. Diyarbakır'daki çeşmeler arasında bu kemer formu sadece bu çeşmede görülmektedir. Çeşmenin 0.40 m. x 0.42 m. Ölçülerinde birer sekisi ve önünde yalağı bulunmaktadır. Belediye tarafından konulduğu düşünülen iki tane lülesi (musluğu) ayna taşında yer almaktadır. Çeşme oldukça sade görünümlüdür (Karaca, 2010).

3.3. Ziya Gökalp İlköğretim Okulu

Diyarbakır'ın köklü eğitim kurumlarından birisi olan, ilk yapıldığında Mekteb-i Nisa adını alan bugünkü Ziya Gökalp İlköğretim Okulu, kente uzun yıllardır hizmet veren, bugün bünyesinde ilkokul ve ortaokulu bulunduran bir eğitim kurumudur. Sur içinde, Dağkapı Dört Yol semtinde, Gazi Caddesi üzerinde bulunan Merkez Bankası'nın arka tarafına düşen, Ziya Gökalp Sokak No:18 adresindeki ilk yapılan binasında halen eğitim faaliyetlerine devam etmektedir (Şekil 11).

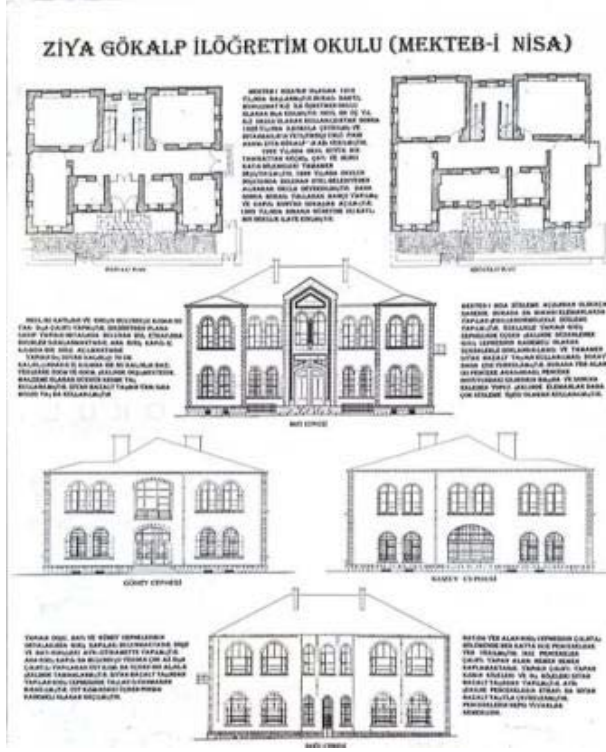
Şekil 11. Ziya Gökalp İlk ve Ortaokulu Bahçe Kapısı (Yazar tarafından Ziya Gökalp ilkokulundan çekilmiş fotoğraf, 2024)

Diyarbakır tarihi Sur içinde bulunan okulun, Osmanlı döneminde Mektebi Nisa (Kız Okulu) olarak inşasına başlanmış ve 1910 yılında öğretime açılmıştır. Burası Dar'ül Muallimat (Kız Öğretmen Okulu) olarak yapılmış, uzun yıllar kız okulu olarak kullanıldıktan sonra 1928 yılında Ziya Gökalp'ın adını alarak karma ilkokula çevrilmiştir (Baydaş, 2007). Okulun faaliyetleri hakkında 1928-1950 dönemleri arasında detaylı bilgilere ulaşılammıştır. Ancak 1950 yılından sonra yapılan araştırmalar sonucunda, okulun çeşitli dönemlerde önemli değişiklikler geçirdiği görülmektedir. 1962 yılında okul büyük bir tamirattan geçmiş, çatı ve ikinci katın döşemeleri tamamen değiştirilmiştir. Okulun doğusunda bulunan otel, 1966 yılında okula devredilerek bahçeye dönüştürülmüş ve kapısı Konyar Sokağına açılmıştır. Binanın mekânsal eksikliğini gidermek amacıyla, 1969 yılında binanın güneyine iki katlı bir derslik ilave edilmiştir (Baydaş, 2007;Url-5).

3.3.1. Ziya Gökalp İlkokulunun Yapısal Analizi

Ziya Gökalp İlkokulunun ilk yapılan ana binası iki katlı, yerel malzeme olarak bazalt taşında yığma strüktür olarak inşa edilmiş, cepheleri ve planı simetrik düzende olan bir yapıdır. Cephelerde kullanılan pencerelerin tekrarıyla ve üçgen alınlıklı

giriş cephesiyle, yapıldığı dönemin nitelikli mimari yapılarına örnek olarak verilebilir (Şekil 12).

Şekil 12. Ziya Gökalp İlkokulunun Mimari Projesi (Baydaş, 2007).

Ziya Gökalp İlkokulu ana binasının dört tarafı bahçe ile çevrili olup, yapı iki katlı ve sekiz adet dershaneden oluşmaktadır. Yapının ana giriş yeri batı yönündedir. Üç kapı ile geçiş sağlanabilen yapıda, kapılar doğu, batı ve güney cephelerinin tam ortalarında bulunmaktadır. Doğu ve batı giriş kapıları aynı doğrultuda iken, batı cephesinde yer alan giriş kapısının olduğu orta kısım tamamen siyah bazalt taştan ve üst tarafı üçgen alınlıklı olarak yapılmış ve biraz cephe dışına taşırılmıştır. Ana giriş cephesi olan batı yönünde, her iki katta da orta bölümün yanında simetrik birer ikiz pencere olmak üzere toplamda 8 pencereye yer almaktadır. Geniş basık kemerli ana

giriş kapının üzerinde kapının eni boyunca uzanan dikdörtgen bir kitabelik, bunun da üzerinde yuvarlak kemerli iki adet pencere yer almaktadır (Baydaş, 2007). Batı cephesinin kuzey ve güneye bakan bölümlerde, altı üstlü birer pencere bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Ziya Gökalp İlkokulunun Ana Girişi Olan Batı Cephesi (Baydaş, 2007)

Giriş cephesinin çıkıntılı bölümünde alanı kaplayacak büyüklükte, her katta ikiz pencerelere yer verilmiştir. Yapının tüm pencereleri yuvarlak kemerli ve etrafları siyah bazalt taşıyla çevrelenmiş söveli yapılmıştır. Yapının dört tüm köşeleri siyah bazalt taşından plastırlar ile yapılmıştır. Bu plastırlarda siyah bazalt taşlar bir sıra kısa bir sıra uzun yerleştirildiği için dişli bir görünüm vermektedir (Baydaş, 2007). Yapının güneyinde yer alan giriş kapısına üç basamakla ulaşılmaktadır. Geniş kapı basık yuvarlak kemerli olup, hemen üstünde ikinci katta bu kapının bir ikizi, ebadı kapının eni kadar olan önündeki küçük bir balkona açılmaktadır (Şekil 14). Her iki katta kapıların yan taraflarında birer ikiz pencereye yer almaktadır. Tüm cephelerde, mimari elemanlar simetrik olarak yerleştirilmiştir.

Şekil 14. Yapının Güney Cephesi (Baydaş, 2007)

Doğu cephesinde alt ve üst katlar simetrik olup, batı cephesinde olduğu gibi giriş kapısının bulunduğu alan içe girintili olarak düzenlenmiştir. Ama pencerelerin boyutları ve yerleşimi, batı cephesinden farklıdır. Giriş kapısının yanlarında birer pencere, ikinci katta ise biri kapının üstüne ikisi alttaki iki pencerenin üstüne denk gelecek şekilde üç pencere bulunmaktadır. Yaklaşık 70 cm kadar olan doğu cephesindeki çıkıntının (dişin) sağ ve sol yanlarında, her katta, boy olarak diğerleriyle aynı hizada ama diğerlerinin iki katı eninde geniş basık kemerli ikişer pencere bulunmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. Ziya Gökalp İlkokulu Doğu Cephesi (Baydaş, 2007)

Kuzey cephesi bahçe duvarına yakın bir konumdadır. Bu cephe güney cephesiyle aynı özellikte pencereler sahiptir.

Sadece orta kısımda farklılıklar vardır. Bu cephenin giriş katının ortasında, diğer cephelerde kapı olan kısım, neredeyse aynı boyut ve özellikte pencere şeklindedir. Üst katta ise alttakilerin tam üstüne gelecek şekilde ikiz olarak 3 pencere vardır. Yapı, dikdörtgen bir plana sahip olup, iç mekânda birimler yapının ortasında bulunan holün etrafında yer almaktadırlar. Ana giriş kapısı, iç kısımda bir hole açılmakta olup, yapının plan şeması bu holler üzerine kurgulanmıştır. Üst kata çıkış, iki yanda bulunan on ikişer basamaklı üç kollu merdiven sistemi ile sağlanmaktadır (Şekil 16). İki katlı yapının her katında 4 adet sınıf ve 2 adet ofis mekânı yer almakta olup, ana bina toplam 8 sınıftan oluşmaktadır.

Şekil 16. Ziya Gökalp İlkokulunun Merdiveni

3.4. Ziya Gökalp Lisesi

Ziya Gökalp Lisesi, kuruluş tarihi olan 1890'dan günümüze kadar varlığını ve önemini yitirmeden hizmet veren, ülkenin eğitim tarihinde özel yeri olan bir kurumdur (Url-6). Ziya Gökalp Lisesi Vali Hacı Hasan Refik Bey tarafından 1889 yılında temeli atılan Diyarbakir Mülki İdadi (Ortaöğretim veren kurum) Mektebi'nin devamı niteliğindedir. Diyarbakir İdadisi'nin inşaatı yaklaşık iki yıl sürmüş ve 1891 yılında tamamlanarak mektebin açılışı yapılmıştır. Böylece mekteb, 1891-1892 öğretim yılında eğitime başlamıştır. İlk açıldığında

gündüzlü olan Diyarbekir İdadisi, daha sonraki yıllarda yatılı idadi olarak hizmet vermeye başlamış ve bu sayede ortaöğretim alanında bölgede ciddi bir etkinlik göstermiştir (Fida, 2016), (Şekil 17).

Şekil 17. Fiskaya mevkiinde bulunan Diyarbekir İdadi Mektebi ve Sanayi Mektebi binaları (Fida, 2016)

Ancak, idadi okullarının II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren peyderpey sultanilere (Ortaöğretim ikinci kademe) dönüştürülmeye başlanması üzerine, Diyarbekir İdadisi'nin de adı 16 Kasım 1913 tarihinde “Diyarbekir Sultanisi” olarak değiştirilmiştir (Fida,2016). Hem yatılı ve hem de gündüzlü olan bu mekteb, 1913 ile 1915 yılları arasında tam devreli sultani olarak eğitim yapmıştır. Fakat I. Dünya Savaşı sırasında öğrencilerin askere alınması nedeniyle okulun ikinci devresi olan lise kısmı kapatılmıştır. Böylece, 1921-1922 öğretim yılına kadar sadece ilk devrede yani ortaokul seviyesinde eğitim yapılmıştır. Diyarbekir Sultanisi, ülke genelindeki tüm sultanilerin 15 Temmuz 1923 tarihinde alınan kararla “lise” olarak adlandırılmasının kabul edilmesi üzerine, bu tarihten itibaren “Diyarbekir Lisesi” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Okul, 1923-1924 ders yılında da yine bir devreli erkek lisesi olarak yani ortaokul düzeyinde eğitim yapmıştır (Fida, 2016). 1925'te çıkan Şeyh Said ayaklanması sırasında ise Diyarbekir Lisesi kapatılmış ve bu tarihten itibaren “Diyarbekir Erkek Orta

Mektebi” adıyla eğitim vermeye başlamıştır. Bu durum, 1932-1933 ders yılına kadar aynı şekilde devam etmiştir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü’nün 1 Ekim 1932’de Diyarbakır’a gerçekleştirdiği ziyaret esnasında, Diyarbakır Halkevi Başkanı Tahsin Cahit Bey, Diyarbakır Lisesi’nin yeniden açılmasının gerekliliğini nedenleriyle birlikte kendisine arz etmiştir. Bunun neticesinde İnönü, liseyi açma sözü vermiş ve akabinde 1932-1933 eğitim-öğretim yılında Diyarbakır Lisesi tekrar açılmıştır (Fida, 2016;Url-6;Url-7).

Osmanlı döneminde Dicle nehrine nazır Fiskaya’da açılan ve uzun yıllar burada eğitim yapan Diyarbakır Lisesi, tamamen bazalt taşından ve döneminin nitelikli yapılarının özelliklerinden yapılmıştır (Şekil 18).

Şekil 18. Ziya Gökalp Lisesinin İlk Binası (Fida, 2016)

1945-1946 yıllarında yapımına başlanan (Şekil 19), 1948-1949 yıllarında eğitim ve öğretime geçen bugünkü okul binasının tamamlanmasıyla günümüzdeki yerine taşınmıştır (Şekil 20, 21). O yıllarda Diyarbakır Lisesi olarak bilinen okulun adı, 1953 yılında “Ziya Gökalp Lisesi” adını almıştır.

Şekil 21. Ziya Gökalp Lisesinin Uydu Görünümü (Google Earth, 2024)

Ziya Gökalp Lisesi her alanda tanınmış birçok kişinin eğitim gördüğü bir eğitim yuvası olarak dikkat çekmektedir. Ziya Gökalp Lisesinde eğitim görenler arasında siyaset, bürokrasi, yerel yönetim, üniversite, tıp, hukuk, iş dünyası, sosyal kurum, sanat dünyası, askeriye gibi birçok alanda öne çıkan sayısız kişi bulunmaktadır. Sonuç olarak Ziya Gökalp Lisesi, kuruluş tarihi olan 1893 yılından günümüze kadar, 130 yılı aşkın bir süredir, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun en önemli orta eğitim kurumu olarak bölge gençlerine eğitim imkânı sağlamıştır (Değertekin, 2023).

3.5. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

Diyarbakır Eğitim Enstitüsü adı altında 1962'de kurulan Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, önceleri Türkçe ve Fen Bilgisi Öğretmeni yetiştiren bir yüksekokul olarak öğretime başlamıştır. İlk öğretime başlanılan yapı, bugünkü Süleyman Nazif İlköğretim Okulu olan yapıdır. Ancak 1967 yılında Tıp Fakültesi'ne bu binanın verilmesi ile önce iki yıllığına, günümüzde halen Anadolu Lisesi olarak kullanılan binaya ardından, İstasyon Caddesi üzerinde yer alan yerleşkedeki binasına taşınmıştır. İlk kurulduğunda iki yıllık meslek yüksekokulu iken, 1970–1971 Eğitim-Öğretim yılında öğrenim

üç yıla çıkarılmıştır. Daha sonra “Diyarbakır Yüksek Öğretmen Okulu” (Eğitim Enstitüsü) adı altında Lisans Düzeyinde (4 yıl) Öğretmen yetiştiren bir yüksekokula 1978–1979 öğretim yılında dönüştürülmüştür. Eğitim Enstitüsü, ‘41 sayılı kanun hükmünde kararname’ ile 20.07.1982 tarihinde “Eğitim Fakültesi” adı altında Dicle Üniversitesi’ne bağlanmıştır (Url-8). İstasyon caddesi üzerinde uzun yıllar öğrenimi sürdüren Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, 2000’li yılların başında, Dicle Üniversitesi Yerleşkesi içinde yer alan, açık ve kapalı alanlarıyla 26 bin metrekairelik bir alan üzerinde, 4 bloktan oluşan (Şekil 22) ve bodrum dahil 5 katlı yapılan yeni binasına taşınmıştır (Şekil 23). Halen kendi binasında 7 farklı branşta öğretmen yetiştiren Ziya Gökalp Eğitim Fakültesine, Ziya Gökalp’in adının verilmesi, hayatının bir döneminde akademisyen olarak ders vermesi ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda verdiği katkılar düşünüldüğünde son derece anlamlıdır.

Şekil 22. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Uydu Görünümü (Google Earth, 2024)

Şekil 23. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Giriş Cephesi (Url-8)

4. SONUÇ

Diyarbakır, Cumhuriyet Türkiye'sine ışık tutan ünlü Türkolog şair ve düşün insanı Ziya Gökalp'in doğduğu, çocukluk ve gençliğini geçirdiği, ayrıca ölmeden önce de bir süre yaşadığı kenttir. Bu çalışmada amaç ölümünün 100.yılında Diyarbakır'da Ziya Gökalp adı verilen kentsel mekânları tanıtmak ve bu mekânlarda izlerinin devam ettiğini göstermektir. Ziya Gökalp yaşadığı kısa hayata rağmen ardında bıraktığı eserlerle, görüş ve düşünceleriyle ülke ve dünya için büyük bir değerdir. Bu değer, ülkenin her kentinde adı verilmiş bir çok kurum yapısını görmek mümkündür. Diyarbakır'da da ilkokuldan üniversiteye, sokaktan mahalleye, müzeye kadar birçok yapıda ve kentsel mekanda adının yaşatıldığını görmek sevindiricidir. Bu izler ahde vefa örneği olarak Ziya Gökalp'in tanıtılması ve gençleri onu tanıyarak adını geleceğe taşımaları açısından önemlidir. Bu vesileyle ülkemiz için önemli düşünceleriyle geçmişten bu güne unutulmayan sosyolog, fikir adamı, şair ve yazar olan Ziya Gökalp'in doğduğu ve gençlik yıllarını geçirdiği kentte adıyla bıraktığı izler, yapılar üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akçadağ, K. (2021), “Georg Simmel Perspektifinde Hayatın Sosyolojisi”, Kadim Akademi SBD, C. 5, S. 1, s.57-60.
- Baydaş, Ö. G. (2007). Diyarbakır ve Mardin'deki tarihi kamu yapıları, (Tez no: 207396),[Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi AB.D]
- Değertekin, H. (2023). Asırlık Bir Eğitim Yuvası Ziya Gökalp Lisesi, Diyarbakır Kültür ve Medeniyet Dergisi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 10 Mayıs 2023, <https://diyarbakirdergisi.com/asirlik-bir-egitimyuvasi-ziya-gokalp-lisesi/>(Erişim tarihi: 10 Haziran 2024)
- Erginbaş, D. (1954). Diyarbakır Evleri, İst. Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Fida, V. (2016). Cumhuriyet Dönemi'nde Diyarbakır'da Eğitim (1923-1950),(Tez no: 425628). [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Karaca, N. (2010) Seyahatnamelere göre Diyarbakır'ın Osmanlı Dönemi mimari dokusu üzerine bir değerlendirme, (Tez no: 313445) [Doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Közen, B.A., (2023), 1876 Kanun-ı Esasisinin Düşünsel Kaynakları ve Türk Anayasa Tarihindeki Yeri [Yüksek Lisans Tezi], Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Okumuş, E., (2012), Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Diyarbakır, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi - www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308- 9633 Sayı: VII, Nisan 2012

Subaşı, Y. (1992). Diyarbakır Sur İçi Çevre Düzenleme ve Planlama Sorunları ve Çözüm Önerileri [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Fırat Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü

Tuncer, O.C., (1999), Diyarbakır Evleri, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve sanat Yayınları, Diyarbakır. 1999

Unesco, (2015). Diyarbakır Kültürel Miras, <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/303> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2024)

Url-1: Ziya Gökalp, Bütün Eserleri Kitaplar 1 <https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/yazarlar/ziya-gokalp> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2024)

Url-2: Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri, <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/diyarbakirkalesivehevselbahceleri> (Erişim tarihi: 7 Haziran 2024)

Url-3:Ziya Gökalp Müzesi, <https://www.muzeasist.com/muze/profil/ziya-gokalp-muzesi> (Erişim tarihi: 10 Haziran 2024)

Url-4: Ziya Gökalp Müzesi, <https://www.yenisafak.com/hayat/5-yilonce-teroristlerin-yaktigi-ziya-gokalp-muzesi-kullerinden-dogdu-3510617> (Erişim tarihi: 10 Haziran 2024)

Url-5: Ziya Gökalp İlkokulu, <https://www.pasurunsesi.com/diyarbakirin-koklu-egitim-kurumlarındanbirisi- mekteb-i-nisa/> (Erişim tarihi: 3 Haziran 2024)

Url-6:Ziya Gökalp Lisesi, <https://www.facebook.com/groups/zgl.mezun/>(Erişim tarihi: 3 Haziran 2024)

Url-7: Ziya Gökalp Lisesi,

https://www.academia.edu/42930570/Tek_Part_Donemi
nde_Diyarbakir_Ziya_Gokalp_Lisesi (Erişim tarihi: 3
Haziran 2024)

Url-8: Ziya Gökalp Eğitim Faköltesi,

<https://www.dicle.edu.tr/tr/birimler/ziya-gokalp-egitimfakultesi/sayfalar/tarihce-6594> (Erişim tarihi:7
Haziran 2024)

BİR SINIR ŞEHRİNDE YAPISAL GELİŞİM: NUSAYBİN ZEYNELABİDİN MAHALLESİ

Rojat AKSOY IŞIK¹

Nurşin KAVAK²

1. GİRİŞ

Şehir, karmaşık bir yapıya sahip olup, birçok disipline çalışma alanı sağlayacak unsurlar barındırmaktadır. Bu çalışmada, şehirle ilgili araştırmalarda mimarlık ve şehircilik disiplinlerinin yanı sıra coğrafya, tarih, sosyoloji ve ekonomi gibi farklı alanlardan da yararlanılmıştır. Şehir kavramını, hem fiziksel yapıları hem de sosyo-kültürel ve ekonomik etkileşimleri içeren bir yerleşim alanı olarak tanımlamak mümkündür.

Şehirdeki yapılaşmanın yanı sıra, tüm yapıyı etkileyen birçok unsur vardır. Bu unsurlardan biri de sınırlardır. Şehirde hem doğal hem de yapay sınırlar bulunmaktadır. Doğal sınırlar, doğanın oluşturduğu dağlar, akarsular ve göller gibi unsurlardan oluşurken, yapay sınırlar insan eliyle yaratılan sınırlardır. Sur duvarları, tel örgüler gibi fiziksel sınırların yanı sıra otoyollar, mahalleler ve il sınırları gibi ulaşım ve idari sınırlara da yapay sınırlardan örnek verilebilir. Bu çalışmada, Türkiye-Suriye sınırı ele alınmıştır; bu sınır, ülkeler arasında bir politik ve siyasi ayrım yaratmaktadır. Çalışmanın temel konusu, Türkiye-Suriye sınırı üzerindeki Nusaybin şehrindeki yapılaşmadır. Nusaybin

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, rojataksoy@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8192-9476.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü eğitim Enstitüsü, Mimarlık ABD, nursinkavak.nk@gmail.com, ORCID: 0000-0007-4019-4566.

şehri ile ilgili coğrafya, tarih ve sosyoloji gibi alanlarda çok sayıda çalışma bulunmakta, ancak mimarlık, şehircilik ve bölge planlama alanlarındaki çalışmalar sınırlıdır. Nusaybin hakkında yapılan bilimsel çalışmalar arasında, sınırın Nusaybin'deki şehirleşmeye etkisini anlatan çalışmalar oldukça azdır. Bu nedenle bu makale, Nusaybin'i Zeynelabidin Mahallesi örneğinde analiz ederek sınırın şehirleşme sürecine etkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmanın amacı, Türkiye-Suriye sınırının Nusaybin'in şehirleşmesine olan etkisini incelemektir.

Nusaybin'in kent morfolojisi ve yapı tipolojisinin analizini içermektedir. Şehir, hem fiziksel yapılar hem de sosyo-kültürel ve ekonomik etkileşimleri içeren bir yerleşim alanıdır. Şehir kelimesi, Farsçadan türetilmiş olup büyük kasaba anlamına gelir. Günümüzde "şehir" ve "kent" kelimeleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kentin tanımı zaman içinde değişiklik göstermiştir; tarihi süreçte, medeniyet kavramı kentin tanımında önemli bir rol oynamıştır. Latince “civilization” (medeniyet) kelimesi, “civitas” (kent) kelimesinden türetilmiştir ve bu ilişki Arap kültüründe de “medeniyet” ve “medine” kelimeleriyle görülmektedir. Geçmişte kent için kullanılan terimler arasında “cite”, “polis”, “medine” ve “kent” yer alırken, günümüzde bunların yerine “bourg”, “ville”, “city” ve “urban” kullanılmaktadır (Topal, 2004:277). Şehir, içinde birçok ögeyi barındıran karmaşık bir yapıdır ve bu öğelerden biri de sınırlardır. Sınırlar, şehrin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Şehri oluşturan doğal sınırlar doğanın oluşturduğu unsurlar iken, yapay sınırlar insan eliyle belirlenen sınırlardır. Sınırların oluşum sebepleri ve biçimleri, din, politika, sosyal yaşam, toplum, kültür, kimlik gibi etkenlerle şekillenir. Sınırların katılığı ya da geçirimsizliği, etkileşim halinde oldukları alanları ayırırken aynı zamanda birleştirici bir rol de oynar. Politik ve siyasi sınırlar, bu etkileşimin en iyi gözlemlendiği

sınırlardır. Siyasi sınırların tanımı, "iki komşu devletin topraklarını ayıran çizgi" olarak yapılır ve bu sınırlar arasındaki ilişki, sınırın fiziksel yansımasıyla birlikte çok önemlidir (D'agostino, 2018:7). Türkiye-Suriye sınırı, politik ve siyasi nedenlerle oluşmuş bir sınıra örnektir ve Nusaybin, bu sınırla bağlantılı bir sınır şehri olarak önemli bir konumda yer almaktadır. Nusaybin, Suriye'nin Kamışlı şehriyle sınır komşusudur. 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Nusaybin bir sınır şehri haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızlar tarafından işgal edilen Nusaybin, 21 Ekim 1921'deki Ankara Antlaşması ile Türkiye'ye verilmiştir. Ancak Nusaybin'in Türkiye'ye iade edilmesi süreci uzun tartışmalar sonucu gerçekleşmiştir. 1926'daki bir ek madde ile sınır bugün kabul edilen şekline kavuşmuştur (Belge, 2022:276).

Nusaybin'deki yapılaşma incelenirken, kent morfolojisi ve yapı tipolojisi analiz edilmiştir. Kent morfolojisi, insan yerleşimlerinin formunu inceleyen bir disiplindir. Kent morfolojisi ve tipoloji arasındaki ilişki, yapıların, sokakların, duvarların, bahçelerin ve diğer yapısal öğelerin belirli bir dönemin kentsel biçimiyle ilişkilerini incelemeyi amaçlar. Kent morfolojisi ve tipoloji kavramları birbiri ile ilişkilidir. Bu ilişkiyi anlamak için önce tipoloji kavramını tanımlamak gerekmektedir. Tipoloji, öğelerin tiplerinin incelenerek belirli özelliklerine göre sınıflandırılmasını ve anlamlandırılmasını sağlayan kuramsal bir yaklaşımdır. Tipolojide amaç; parça ile bütün arasındaki yapısal ilişkinin irdelenmesi ve tanımlanmasıdır; bu kentsel dokular içerisinde yapıları, sokakları, duvarları, bahçeleri, yani tüm yapısal öğeleri belirli bir dönemin kentsel biçimiyle ilişkileri içinde sınıflandırmaktır (Saylan, 2024:58).

Çalışmada Nusaybin'in konumu, tarihi ve nüfus bilgileri, kuramsal çerçeve, kapsam, amaç ve hedefler yer almaktadır. Ayrıca materyal ve yöntem açıklanmış, alan fotoğrafları, uydu

görüntüleri ve haritalar üzerinden yapılan değerlendirmelere yer verilmiştir. Yapılan tüm veriler sentezlenerek sınırın şehrin büyümesini ve yapılaşmasını yönlendiren bir unsur olduğu sonucuna varılmıştır.

1.1. Nusaybin'in Konumu ve Tarihi

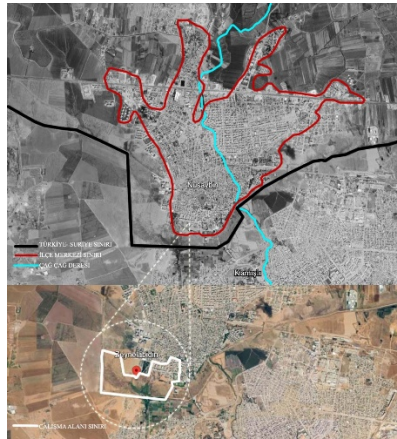
Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde yer alan Mardin iline bağlı Nusaybin ilçesinin idari merkezi olan Nusaybin şehri bu makalenin çalışma alanını oluşturmaktadır. Nusaybin ilçesinin doğusunda Şırnak, batısında Mardin'in merkez ilçesi olan Artuklu ilçesi, kuzeyinde Ömerli ve Midyat ilçeleri, güneyinde ise Suriye sınırı bulunmaktadır (Şekil 1). Nusaybin, Suriye'nin Kamışlı şehrine komşudur (Şekil 2). Güncel TÜİK verilerine göre Nusaybin ilçe merkezi 118.640 kişilik nüfusa sahiptir.

Nusaybin, İlk Çağ'da Masius ve Orta Çağ İslam coğrafyacıları tarafından Tur Abidin olarak adlandırılan Mardin-Midyat Eşiği'nin Suriye düzlüklerine doğru hafif bir eğimle alçaldığı ovada kurulmuş bir ova şehridir (Belge, 2021:66). Şehrin ovada kurulmuş olması şehirdeki yapılaşmayı etkileyen bir unsurdur.

Şekil 1. Nusaybin ilçesinin konumu. (URL 5, 6)

Yapılaşmayı etkileyen unsurlardan biri de şehirde bulunan Çağ Çağ Deresi'dir. Kurak bir iklime sahip bir bölgede yer almasından dolayı Nusaybin şehri, su kaynaklarına yakın olmak için Çağ Çağ Deresi'nin ova ile buluştuğu düzlük alanda kurulmuştur (Belge, 2021). Çağ Çağ Deresi, şehirde kuzey-güney doğrultusunda akmaktadır (Şekil 2). Dere konumu itibarıyla şehri ikiye bölmüş ve bu nedenle yapılaşmayı etkilemiştir. Tüm bu unsurların yanı sıra Türkiye- Suriye sınırı da şehirdeki yapılaşmayı önemli ölçüde etkilemiştir. Tam sınırda bulunan ve bu durumun etkisiyle yapılaşma sürecinde önemli değişiklikler olan alanlardan biri Nusaybin Zeynelabidin Mahallesi'dir (Şekil 2). Bu mahalle konumu bakımından sınırla ilişkilendiğinden araştırma kapsamına alınmıştır. Zeynelabidin Mahallesi, $41^{\circ}11'54''$ ile $41^{\circ}12'55''$ doğu meridyenleri ve $37^{\circ}03'46''$ ile $37^{\circ}04'16''$ kuzey paralelleri arasında bulunmaktadır. Bu mahalle tapuda Yıldırım Mahallesi olarak geçmektedir. Mahalle Nusaybin'de 2015- 2016 yıllarında gerçekleşen yıkımdan etkilenmiştir. Yıkım sonrası mahallenin belli bölgelerine TOKİ tarafından konutlar inşa edilmiştir. Mahallede konutların yanı sıra ticari birimler, okul, cami ve mezarlık bulunmaktadır.

Şekil 2. Nusaybin ilçe merkezinin Google Earth Görüntüsü.
(Çalışma alanı sınırı, beyaz çizgi ile sınırlandırılmıştır.)

2. YÖNTEM VE MATERYAL

Bir şehre yapılacak yeni eklemelerin o şehre uygun olarak gerçekleşmesi için şehri iyi analiz etmek büyük önem taşır. Bu bağlamda, sınır şehri olan Nusaybin, analiz ve gözlem yöntemleriyle incelenmiştir. Araştırma sürecinde çalışma alanına dair bilgi oluşturma yöntemi, derinlemesine inceleme ve gözleme dayalı olması açısından nitel; analiz, sayısal veri ve haritalamaya dayalı olması açısından ise nicel araştırma yöntemi özelliği göstermektedir.

Nusaybin'in tarihsel süreçte geçirdiği biçimsel değişimler analiz edilmiştir. Bu analizde kent morfolojisi incelenmiş; sınır hattı boyunca yapılaşmış olan bu şehrin geçmişten günümüze nasıl şekillendiği ve kullanımının nasıl değiştiği, kent ögeleri üzerinde yapılan morfolojik analizlerle ortaya konmuştur. Çalışma alanı incelenirken topoğrafya, yapı-parsel ilişkisi, yapı adası-sokak düzeni ilişkisi ve arazi kullanımı gibi unsurlar göz önünde bulundurulmuş, dönemsel olarak gösterdiği farklılıklar ifade edilmiştir.

Şehrin biçimsel olarak tanımlanmasında, yorumlanmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında biçimsel özelliklerin doğru bir şekilde analiz edilmesi son derece önemlidir. Tarihsel süreçte inşa edilmiş olan mimari ürünler, şehri oluşturma yanısıra, şehrin devamlılığı adına da en önemli ve canlı kaynağı içermektedir (Şendur, 2010: 22).

Çalışmanın materyalleri arasında alana dair haritalar, alanın uydu görüntüleri ve alandan çekilmiş fotoğraf ile videolar bulunmaktadır. Haritalar arasında, alandaki arazi kullanımının incelenmesi sonucu oluşturulan ve konut, ticari yapı, dini işlevi olan yapılar gibi farklı işlevleri gösteren işlevsel dağılım haritası yer almakta; yapı adası ve sokak ilişkilerini gösteren bir harita da bulunmaktadır. Çalışma alanındaki ulaşım ağları ise ayrı bir harita ile ifade edilmiştir. Ayrıca, Nusaybin şehrinin yıllara göre

gelişim ve değişim haritasına ulaşılmıştır. Bu harita oluşturulurken, Google Earth uygulamasının 1985 yılından 2024 yılına kadar olan uydu görüntülerinden faydalanılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Nusaybin ilçe merkezinin sırasıyla 1985 ve 2024 yılına ait Google Earth Görüntüsü (Erişim Tarihi: 08.01.2025).

3. BULGULAR

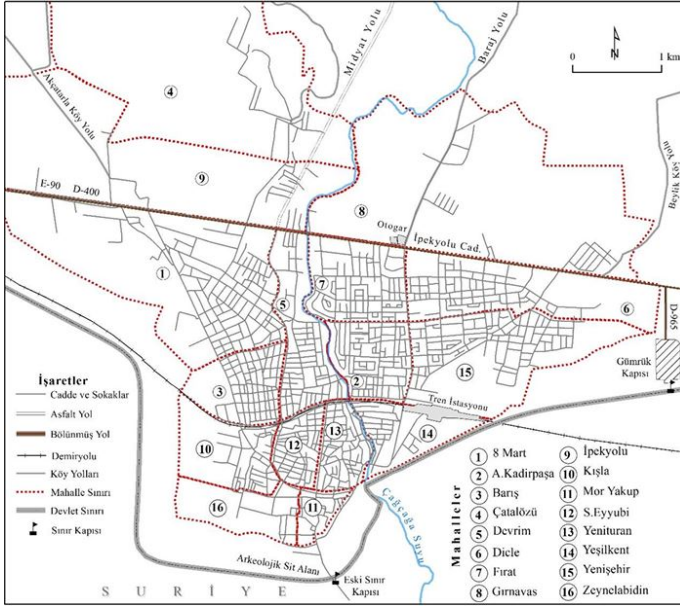
Nusaybin, Türkiye-Suriye sınırında bulunan bir sınır şehri olup, sınır şehrin güneyinde yer almaktadır. Bu nedenle, şehir kuzey yönünde gelişim göstermektedir. Nusaybin'e ait 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı incelendiğinde, şehrin kuzeyinde yer alan Çağlar Mevkii'nde, mor renkle işaretlenmiş alanda bir sanayi alanının önerildiği gözlemlenmektedir (Şekil 4). Bu sanayi alanı, istihdam yaratma potansiyeline sahip olduğundan, konut gelişiminin de şehrin kuzeyine doğru yönelmesi beklenmektedir.

Nusaybin'in sınırdan yer alması, politik eylemlerden etkilenmesine yol açmıştır. Şehirdeki yapılaşma, çatışmalar ve göçlerin doğurduğu sonuçlardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Özellikle 2015-2016 yıllarında yaşanan büyük bir yıkım, şehri çok etkilemiştir. Yıkımın ardından, Nusaybin kentsel dönüşüm sürecine girmiş ve TOKİ tarafından toplu konutlar inşa edilmiştir. Bu yeniden inşa süreci, şehrin yapılaşma biçimini köklü şekilde değiştirmiştir. Konut tipolojisi ve cadde-sokak ilişkileri önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Özellikle, organik bir şehir dokusu sergileyen Nusaybin, kentsel dönüşüm süreciyle birlikte bu görünümünü kaybetmiştir. Yatayda gelişen ve çoğunlukla bir ya da iki katlı, bahçeli konutlardan oluşan şehir, artık dikeyde yükselmeye başlamıştır. Kentsel dönüşüm sonrası inşa edilen yapılar, beş ya da altı katlı binalardan oluşmaktadır. Bu değişim, Nusaybin'in fiziki yapısının yanı sıra şehirdeki yaşam biçimini de etkilemiş ve şehri dönüştürmüştür (Özer, 2024).

Fotoğraf 1 ve 2. TMMOB Yıkılan Kentler Raporu'ndan alınan fotoğraflar şehirde 2015-2016 yıllarında yaşanan yıkımı ve şehrin dönüşüm sürecini göstermektedir.

Nusaybin ilçe merkezinde 16 tane mahalle bulunmaktadır. Bunlar 8 Mart, Abdulkadirpaşa, Barış, Çatalözü, Devrim, Dicle, Fırat, Gırnavas, İpekyolu, Kışla, Mor Yakup, Selahattin Eyyubi, Yenituran, Yeşilkent, Yenişehir ve Zeynelabidin Mahallesi'dir. Nusaybin'de bulunan önemli ulaşım ağları arasında İpekyolu Caddesi bulunmaktadır. Bu cadde şehri ikiye ayırmıştır.

Şekil 6. Nusaybin'deki mahalleler ve ulaşım ağları (Belge, 2021: 243).

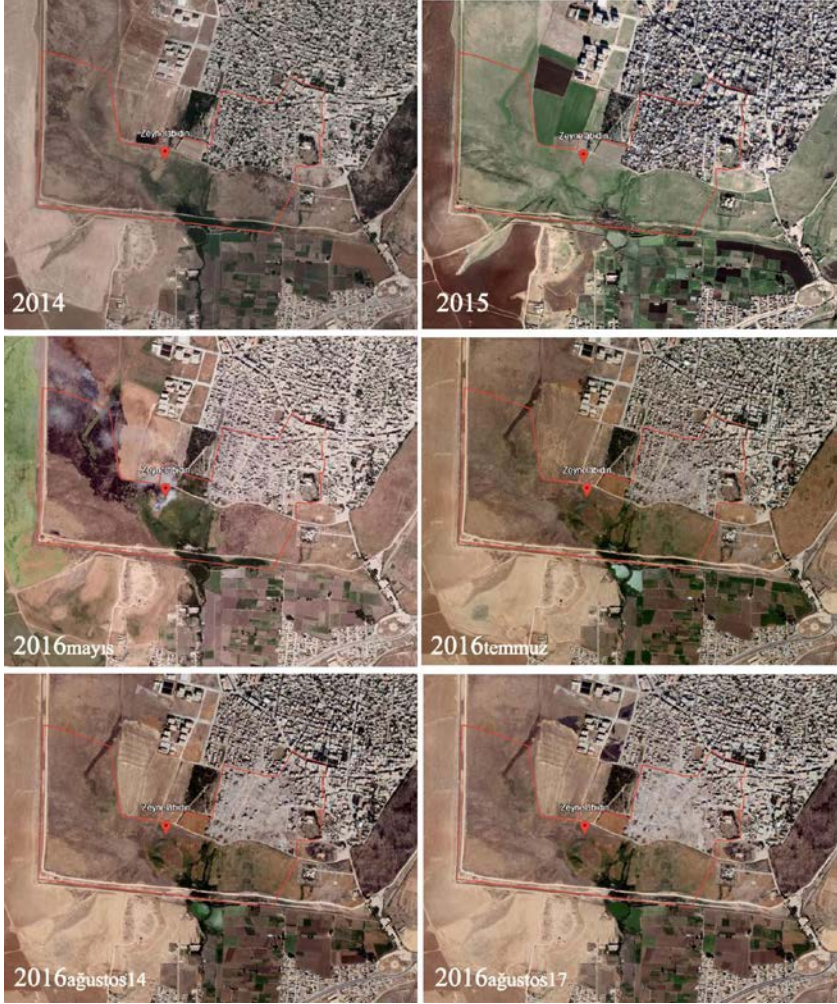
Zeynelabidin mahallesi, Türkiye-Suriye sınırında bulunmaktadır. Bu mahalle ve sınır arasında arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Arkeolojik sit alanı sınır ve şehir arasında güvenli bir bölge oluşturmaktadır. Mahallede bulunan yapı adası ve sokak ilişkileri Şekil 7' de belirtilen haritada olduğu gibidir.

2015-2016 yıllarında Nusaybin’de yaşanan yıkım ve sonrasında gerçekleşen kentsel dönüşüm süreci, Zeynelabidin Mahallesi’ni önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreç, mahalledeki konut tipolojisinin ve cadde-sokak ilişkilerinin büyük bir değişim göstermesine neden olmuştur. Özellikle, daha önce çoğunlukla bir veya iki katlı, bahçeli konut yapıları bulunurken, bu yapılar yerini beş ya da altı katlı modern konut binalarına bırakmıştır. Bu dönüşüm, aynı zamanda yapı parsel ilişkilerini de değiştirmiştir.

Tüm bu değişiklikler, haritalar üzerinden açıkça gözlemlenebilmekte ve görsel olarak izlenebilmektedir. Aşağıda yer alan 1985 yılından 2024 yılına kadar olan Google Earth uydu görüntülerinde, Zeynelabidin Mahallesi’ndeki tarihsel süreçteki yapılaşmadaki bu değişimler açıkça görülebilmektedir (Şekil 9, 10, 11). Bu uydu görüntüleri, mahallenin geçirdiği dönüşümün görsel bir kanıtı olarak, yapısal değişiklikleri somut bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Şekil 9. Zeynelabidin Mahallesi’nin 1985 yılından 2013 yılına kadar olan değişimi Google Earth Uydu Görüntüleri üzerinden görülmektedir (Erişim Tarihi: 08.01.2025).

Şekil 10. Zeynelabidin Mahallesi'nin 2013 yılından 2016 yılına kadar olan değişimi Google Earth Görüntüleri üzerinden görülmektedir (Erişim Tarihi: 08.01.2025).

Şekil 11. Zeynelabidin Mahallesi'nin 2017 yılından 2024 yılına kadar olan değişimi Google Earth Uydu Görüntüleri üzerinden görülmektedir (Erişim Tarihi: 08.01.2025).

TMMOB'un 2019 yılında hazırladığı rapora göre, 62,95 hektar alana sahip olan Zeynelabidin Mahallesi'nin 16,37 hektar alanı yıkılmıştır. 2015-2016 yıllarında yaşanan yıkımın ardından, TOKİ tarafından inşa edilen konutlar, mahallenin çehresini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu dönüşüm, sadece konut yapılarıyla sınırlı kalmamış, bazı alanlarda işlev değişikliklerine de yol açmıştır. Örneğin, daha önce konut alanı olarak kullanılan bazı bölgelerde, şimdi Atatürk İlköğretim Okulu gibi yeni yapılar inşa edilmiştir. Bu durum, hem arazi kullanımının hem de işlevlerin zaman içinde değiştiğini ve mahallenin sosyal yapısının evrimleştiğini göstermektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye-Suriye Sınırı, Nusaybin şehrinin güneyinde yer aldığı için, şehre büyüme ve gelişim yönü açısından önemli bir etki yaratmaktadır. Şehir güney yönüne doğru büyüyememiş, bunun yerine kuzey yönünde gelişim göstermiştir. Bu durum, şehrin topografyasını ve yapılaşma sürecini şekillendiren ana unsurlardan biri olmuştur. Sınırın varlığı, şehrin gelecekteki yapılaşma stratejilerini ve yerleşim planlarını doğrudan etkilemiş, hatta şehre ait Çevre Düzeni Planı'nda alınan kararları da yönlendirmiştir. Bu bağlamda, şehrin kuzeyinde Çağlar Mevkii'nde sanayi alanı önerilmesi ve konut gelişiminin bu alana doğru olacağına dair öngörüler, sınırın şehrin gelişimine etkisinin somut örneklerindendir. Böylece, sınır sadece şehri fiziksel olarak sınırlamış değil, aynı zamanda şehre dair mekânsal kararları da şekillendirmiştir.

Sınırın etkisi sadece konut alanlarıyla sınırlı kalmamış, şehrin imar planları üzerinde de belirleyici olmuştur. Sınır yakın bölgelerde, şehirdeki yapılaşma ve gelişimden bağımsız olarak, yeşil alanlar oluşturulmuş ve bu alanlar, şehrin yapısal gelişimi ile sınır arasında bir tür tampon bölge oluşturmuştur.

Yeşil alanlar, şehri ve sınırı bir arada tutan bir denge unsuru olarak görev yapmıştır. Nusaybin'in bu stratejik konumu, şehrin imar planlarında da belirgin şekilde hissedilmiştir; sınır hattına yakın olan bölgeler, hem güvenlik hem de sosyal düzen açısından farklı bir yapıya bürünmüştür.

Bunun yanı sıra, Nusaybin'de yer alan arkeolojik sit alanı da sınırın etkisiyle farklı bir dinamik göstermektedir. Suriye sınırının üzerinden geçmesi, bölgedeki arkeolojik araştırmaları zorlaştırmış, bu durum da şehirdeki kentsel dönüşüm ve yapılaşma sürecini etkilemiştir. Arkeolojik alanların sınıra yakın konumlanması, bu bölgedeki gelişim sürecinin ve şehir planlamasının daha dikkatli yapılmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda, sınır sadece şehirleşme değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel dokunun korunması açısından da önemli bir rol oynamıştır (Demir, 2022).

Sınırın etkisi, Nusaybin'deki ticaret hayatını da doğrudan şekillendirmiştir. Şehirde bulunan sınır kapısı, şehre ekonomik olarak katkı sağlarken, ticaretin büyümesinde ve şehirdeki sosyal yapıdaki değişimlerde belirleyici olmuştur. Özellikle sınıra yakın bölgelerde ticari işlevli yapılar yoğunlaşmış, bu durum şehrin genel ekonomik yapısını etkilemiştir. Nusaybin'deki çarşılar ve pasajlar, sınır kapısına yakın konumlanmış, bu sayede ticaretin artmasına ve şehir ekonomisinin büyümesine zemin hazırlamıştır. Ticari işlevlerin yoğunluğu, aynı zamanda şehrin fiziksel gelişiminde de izlenebilen önemli bir etkidir.

Nusaybin'in sınırdaki bulunması, şehri sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da etkileyen birçok dışsal faktörü beraberinde getirmiştir. Çatışmalar, göçler ve politik eylemler, şehrin yapısını ve dokusunu derinden etkilemiştir. Özellikle 2015-2016 yıllarında yaşanan yıkım, şehrin sadece yapısal değil, aynı zamanda

toplumsal yapısında da büyük değişimlere neden olmuştur. Yaşanan bu yıkımın hemen ardından Nusaybin, kentsel dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte, TOKİ tarafından inşa edilen yeni konutlar, şehre farklı bir mimari kimlik kazandırmıştır. Yıkım öncesinde, Zeynelabidin Mahallesi gibi bölgelerde genellikle avlulu, bahçeli ve sokaktan giriş yapılabilen müstakil konutlar yer alırken, kentsel dönüşüm sonrası bu yerlerin yerine beş veya altı katlı, modern yapılar inşa edilmiştir. Bu dönüşüm, şehrin fiziksel yapısını, konut tipolojisini ve cadde-sokak ilişkilerini önemli ölçüde değiştirmiştir.

Nusaybin'deki bu değişim, şehrin organik yapısını kaybetmesine ve yatay gelişim yerine dikey yapılaşmanın artmasına yol açmıştır. Eski şehir dokusu, kentsel dönüşümle birlikte yerini daha planlı, fakat yoğun yapılaşmış bir yerleşim alanına bırakmıştır. Bu dönüşüm, şehrin sosyo-ekonomik yapısında da belirgin değişimlere neden olmuş, yeni yapılarla birlikte sosyal yapı, kullanım işlevleri ve yaşam biçimleri de evrimleşmiştir. Zeynelabidin Mahallesi özelinde, bu dönüşümün somut örnekleri haritalar üzerinden açıkça görülebilmektedir.

Sonuç olarak, Nusaybin'in sınırdaki yer alması, şehrin hem fiziksel hem de sosyal yapısını derinden etkileyen bir faktör olmuştur. Sınırın varlığı, şehrin büyümesini yönlendiren, imar planlarını şekillendiren ve şehri fiziksel ve kültürel olarak dönüştüren bir unsur olmuştur. Sınır, Nusaybin'in yapılaşmasını ve sosyal yapısını sadece dışsal bir faktör olarak değil, aynı zamanda şehre dair stratejik bir yön verici olarak da şekillendirmiştir. Sınırın etkisiyle, şehirde yaşanan yıkım ve sonrasındaki kentsel dönüşüm süreci, Nusaybin'in geçmişten günümüze nasıl bir evrim geçirdiğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu süreç, şehrin tarihsel dokusuyla birlikte, sosyal ve kültürel yapısının da nasıl değiştirdiğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Belge, R. (2021). *Nusaybin’de Şehirleşme ve Mekânsal Gelişim*[Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]..<https://openaccess.marmara.edu.tr/items/f95b9d29-bbab-495d-bca9-f639448e1f2a>
- Belge, R. (2022). Nusaybin: bir sınır şehrinin mekânsal gelişimi. *Coğrafya Dergisi*, (0)44, 273-288.
<https://doi.org/10.26650/JGEOG2022-1084421>
- ÇŞB Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü. (2013). *Mardin-Batman-Siirt-Şırnak-Hakkari 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu*.
<https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/planaciklamaraporu-20221122084321.pdf>
- D’Agostino, S. S. (2018). *Sınır Kavramı, Mimari ve Kentin Değişen Sınırları* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=IsvBx9pRcEnbbmZ8WE325g&no=5uqq9ta45apCOu5ElB0vDQ>
- Demir, G. (2022). *Nusaybin’de (Mardin) Kentsel Dönüşümün Yer Duygusuna Etkileri* [Yüksek lisans tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi]. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.
<https://hdl.handle.net/11552/2775>
- Nusaybin Belediyesi Arşivi, 1993 ve 2024 Nusaybin Şehir İmar Planı.
- Özer, M. (2024). *Nusaybin’e Göç Olgusu ve Sosyal Uyum Üzerine Bir Araştırma* [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Saylan, S. (2024). *Mimari Tasarım Eğitiminde Tipomorfolojinin Tasarım Sürecine Etkileri* [Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Şendur, S. (2010). *Kadıköy- Yel Değirmeni Semti Mimarisinin Tipomorfoloji Yöntemiyle İncelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

TMMOB. (2019). *Yıkılan Kentler Raporu*.
https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/tmmob_yikilan_kentler_raporu.pdf

Topal, A. K. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Enstitüsü*, 6(1), 276-294.

URL 1. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

URL 2. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim tarihi: 16.01.2025)

URL 3.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Nusaybin#/media/Dosya:Mardin_in_Turkey.svg (Erişim tarihi: 16.01.2025)

URL 4.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Mardin%27in_il%C3%A7el%C3%A7eleri#/media/Dosya:Mardin_location_districts.png (Erişim tarihi: 16.01.2025)

URL 5.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Nusaybin#/media/Dosya:Mardin_in_Turkey.svg

URL 6.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Mardin%27in_il%C3%A7el%C3%A7eleri#/media/Dosya:Mardin_location_districts.png (Erişim Tarihi: 08.01.2025)

MİMARLIK KONULARI

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com